

ISKANJE IN RUŠENJE RAVNOTEŽJA

Diskurzna podstat ekvilibriuma v percepciji postmodernističnega fokusa, komuniciranega skozi prizmo edukativnih intencij in aplikacije ekstrakurikularnih aktivnosti v mladinski literaturi ... tako bi se najbrž začel moj nagovor, če bi diplomiral. Imate srečo, da nisem.

Ko so me prosili, da naj bi na literarni prireditvi povedal nekaj o lovljenju ravnotežja, sem si oddahnil, ko sem izvedel, da bo to na Zlatih hruškah. O ravnotežju je precej lažje govoriti na podelitvi nagrad za otroško književnost kot na Dnevih poezije in vina. V informacijski dobi neštetihi opciji, ki se nam ponujajo na vsakem koraku, je naše življenje sestavljeno iz kopice manjših ravnotežij, ki jih moramo zbalansirati v ravnovesno celoto. Svet, ki večinoma vozi po tirnicah neusmiljene tržne logike, nas skuša prepričati, da smo za svoje delo lahko zadovoljni z drobtinicami, ki padejo od bogatašev mize, mi pa ga skušamo prepričati, da je kakovostno delo vredno več kot zgolj plačilo v vrednosti higienskega minimuma moškega stranišča železniške postaje Kalkuta vzhod.

Tako kot prevajalec med vsemi dilemami, ki me obkrožajo, največkrat lovim ravnotežje na vrvi kakovosti, napeti nad breznom časa. Pa tu ne mislim ekstremnih primerov, kakor sem jih ravnokar karikiriral, marveč večino prevajalskih del, izvzemši prevode subvencioniranih besedil. Realnost prevajalskega trga je takšna, da si glede na višino honorarjev prisiljen strpati več dela v enoto časa, kot bi rad, sicer se proračun konec meseca ne izide in posamezniki le stežka dobimo anonimnega investitorja, ki bi nam posodil poldrugo milijardo. Daleč stran so idilične predstave o prevajalcu,

ki ga muči še posebej zamotana fraza ali stavek, pa si nabaše pipo, sede na verando in se nato uro ali dve guga ter žvrklja problematični stavek po ustih skupaj s konjakom, dokler ga ne pregnete v zven nebesnih sfer. Če seveda ni mimo prineslo Janeza Menarta, ki se je odločil risati, tako da prevajalcu v ustih ostane samo stavek. Pri vsaki knjigi si želim, da bi imel na voljo še nekaj dodatnih dni, da bi pošmirglal tiste grobe odseke, ki še malce zbodejo, a če raztegnem en projekt, moram potem krčiti drugega. Tu nezanemarljivo vlogo odigra tudi država, ki si bo v prizadevanju, da bi nam nudila čim več varnosti, kmalu odrezala skoraj polovico avtorskega honorarja. Čakam dan, ko bom državi dal 80 odstotkov prisluženega honorarja, saj se bom takrat brez skrbi zvečer sprehodil čez Rakovo Jelšo in vpil: »Vsi ste reve!«

Eno od najkočljivejših ravnotežij, ki jih lovim pri svojem delu – in to je na srečo povsem estetske narave –, je ta nenehna borba med knjižnim in – pa mi oprostite uporabo tega izraza – živim jezikom. Povojna težnja po strogo normirani literaturi, ki na piedestal postavlja edini zveličavni knjižni jezik, pogovorne in narečne pankrte pa postavlja pred vrata, da se igrajo na ulici in vzklikajo *mnde, šraufštok, džazno, nindri indri* in *orka putana*, medtem ko knjižna slovenščina ždi na tapeciranem divanu v salonu in srka šipon ob koprnečih vzdihih horde akademikov, je imela daljnosežne posledice. Največje v tem, da še zdaj nimamo poenotenega konsenza, kako kodirati neknižne govorice. Seveda v zadnjem času vse več piscev in prevajalcev lovi to zmuzljivo zmene. Šolski primer je recimo Skubičev *Fužinski bluz*. A dileme

vseeno ostajajo. Kako zapisati ta nesrečni polglasnik, da bo razjarjeni kmečki očanec gromko zavpil »Dj gmh!« in bodo bralci doživeli to njegovo prvinsko robotost? Kako pošvedrati poštrkane povedke, da bo neugnani pobalin mamici za rojstni dan rekel: »Luba mami, prnesu sem ti šopek,« in se na papirju ne bo prelevil v piflarja, ki ji je cvetje prinesel. Pa nesrečni nedoločniki, ki znajo špikati v bobniče, da se jim je naš zaničniški kl guru Roza odrekel na vekov veke oz. vsaj do ničelne davčne stopnje na knjigo, kar je približno enako dolgo razdobje.

Ko končno pogruntaš svoj sistem zapisovanja, ko si ujel tisto ravnotežje med sočnim, ne, žmohtnim jezikom vsakdana – ali pa vsaj misliš, da si ga ujel; običajno že pri naslednjem prevajalskem podvigu ugotoviš izboljšave za vrsto fines – pa pride na vrsto naslednje ravnotežje, pri katerem sam nimaš kaj prida vpliva. Besedilo pride v roke lektorici, za katero upaš, da bo tudi sama znala najti ravnotežje med rigoroznimi pravopisnimi pravili, ki so dostikrat bolj dvoumna kot največja uspešnica Letečih potepuhov, in občutkom za neukalupljeni jezik, ki ga prinaša izvirnik. Na tem mestu bi rad dodal, da sam še nisem naletel na enega tistih ekstremov, o katerih prevajalci potihoma šepetamo ob tabornem ognju, ki ti nalašč zamenja čisto spodobne in pravilne besede s sopomenkami, da uveljavi svojo moč, ki puristično prečrta vse besede, ki zgoj dišijo po skupnih korenih z besedami nekdanjih bratskih jezikov, in ki ti hoče dokazati, da znaš vejice preceniti še slabše kot debel vrabec v mavcu in z vratno opornico. Za to se imam očitno zahvaliti urednicam, ki že same presejejo sodelavce in sodelavke. Z nekaterimi sem v opombah ob besedilu razvil prenekatero debato, ki je v končni različici dokumenta spominjala na epistolarni roman. Dobra lektorica, ki zna najti ravnovesje, lahko temeljito pomaga pri končni podobi knjige, in spodobilo

bi se, da je navedena v kolofonu, česar marsikje ne upoštevajo. Čeprav se žal pri vse več knjižnih izdajah dogaja, da se na poti do polic v širokem loku izognejo lektorskemu očesu.

Po pravici povedano so žal nekatere knjige takšne, kot bi se na daleč izognile tudi prevajalcu in si spotoma omočile nožne prste v škafcu Googlevega prevajalnika. Tu smo stopili na polje, kjer moramo biti še posebej previdni. Sam menim, da ravnotežja finančnih konstrukcij knjižnih projektov nikdar ne bi smeli loviti na rovaš kakovosti. Sicer bom zvenel despotsko, toda če ne moreš zagotoviti vseh veznih členov, potrebnih za izdajo kakovostnega izdelka, raje izdaj kakšno knjigo manj in prerazporedi stroške. Lani je pri nas izšlo 983 naslovov mladinskih knjig, za kar je bilo zaslužnih 162 izdajateljev. Na področju celotne knjižne produkcije je v letu 2012 od 321 izdajateljev publikacij z več kot 49 stranmi le 21 izdajateljev splavilo več kot deset knjig, 248 pa eno ali dve. Pri slednjih pač ne moreš manjšati produkcije. Ampak grešijo tudi nekateri veliki, ki si krčenje lahko privoščijo. Ni hujšega, kot v želji po hitrem zaslužku nabrati nekaj fičnikov za odkup knjige ali serije, ki v tujini žanje pohvale, potem pa jo s šušmarskim odnosom in željo po hitrem zaslužku spremeniti v kup pofla, s katerim naredijo mladim bralcem več škode kot koristi. Tu ne govorimo o načrtnih odstopanjih od jezikovne norme v službi slogovnih bravur, marveč o preprostem pišmeuhovskem odnosu do jezika.

Angleško-ameriški pisatelj Neil Gaiman je pred mesecem v predavanju o prihodnosti knjig, branja in knjižnic dejal, da slabe otroške knjige ne obstajajo. Čeprav moram priznati, da imajo kartonke, ki jih kupujem eno leto staremu sinu, res popreproščeno zgodbo, o psihološkem razvoju likov pa lahko samo sanjamo. Če ga citiram: »Vsake toliko časa skupina odraslih uperi prst v kakšno podzvrst

otroške književnosti, v žanr ali v avtorja, in jih razglasi za slabe knjige, knjige, ki jih otroci ne bi smeli brati. Vse skupaj je velik larifari. Snobovstvo in traparija. Noben avtor, ki ga otroci radi berejo, ni slab, saj je vsak otrok drugačen. Obrabljena, oguljena ideja zanje ni obrabljena in oguljena. Tokrat se z njo seznanijo prvič. Ne branite otrokom brati, ker menite, da berejo napačne stvari. Lepslovje, ki ga ne marate, je pot h knjigam, ki so vam mogoče všeč. In vsi nimajo enakega okusa kot vi.«

In tu se strinjam z njim. Za celovito knjižno ponudbo mladim je treba v programu najti tako prostor za lahkotnejšo kot resno literaturo. S prvo vzgajamo mlade bralce, da posežejo po slednji. Otrokom lahko pod nos molimo kup knjig z visoko literarno vrednostjo, a če so suhoparne in se otrok z njimi ne poistoveti, se mu knjige lahko zagabijo še bolj kot vampi in ga izgubimo kot bralca. Seveda pa tudi pri lahkotnejših knjigah ne moremo mimo zahteve, da je knjiga narejena profesionalno in kakovostno.

Če sem ves čas govoril o tem, kako loviti ravnotežje na vseh področjih, pa naj za konec prerežem napeto rdečo nit. Vseskozi smo iskali ravnovesje, a v mojih očeh so najboljše knjige tiste, ki ti ga porušijo. Knjige, ki pretresejo svet tvojih vrednot. Knjige, ki te uvedejo v nova spoznanja. Knjige, ob katerih si med branjem zgolj nemočen list, ki ga sapa zapisanih besed premetava sem ter tja in ga neusmiljeno buta ob stene. Knjige, ki ti vzamejo vse, v kar si bil prepričan, in te preprišejo z novimi spoznanji in zavedanji, najsi bodo glede tebe, sveta ali književnosti same. Pa ni nujno, da so te knjige to, kar pojmuje pod oznako visoka literatura. Še posebej otroške

knjige lahko s humorjem, hudomušnostjo in predvsem enakopravno obravnavo pomagajo otrokom, da se naučijo sprejemati drugačnost, preizpraševati slepo zaupanje v avtoritete in se samostojno spopadati s svetom. Otrokom ne smemo skrivati knjig s tematikami, ki se nekaterim zde kočljive, seveda pod pogojem, da so obravnavane primerno bralčevi starosti. S temi oporekanji literaturi se žal srečamo skorajda že pri vsaki razgrnitvi seznamov za bralna tekmovanja. Zdaj je neka tematika pregrozna za mlade misli, spet drugič je krivo to, da se nekdo obnaša neprimerno, čeprav je v knjigi predstavljen kot izrazito negativen lik, s katerim se bralci ne poistovetijo. No, če hočejo knjige, v katerih se bodo tudi antagonisti vedli poštirvano, naj se ne čudijo, če mladi potem ne bodo znali razlikovati moralnih dejanj od nemoralnih. Če jim bomo skrivali te knjige, s tem ne bomo izbrisali negativnih pojavov. Otroci in mladi bodo kvečjemu nepripravljeni, če ali ko se bodo srečali z njimi. Lahko se zgodi, da bodo mislili, da so v tem osamljeni, še huje, da so sami krivi, da jih je to doletelo. S knjigami in pogovori, ki jim sledijo, jim lahko ponudimo vsaj nekakšen oklep, ki jim bo pomagal prebroditi stiske, ali kažipot, ki jih bo usmeril, kam naj se zatečejo po pomoč.

Patrick Ness je pošasti iz knjige *Sedem minut čez polnoč* v usta položil besede: »Zgodbe so beštije. Kdo ve, česa vsega so zmožne, ko jih enkrat spustiš z vajeti.« In želeli si moramo čim več neugnanih, nebrzdanih, neukročenih zgodb. Zgodb, ki nas bodo metale v zrak, žonglirale z našimi čustvi in spoznanji ter nas na koncu odložile prenovljene, presunjene in boljše. Zanje se spleča izgubiti ravnotežje.